

Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Kur’an Kurslarının Kurulması ve Gelişimi

Prof. Dr. Zeki Salih ZENGİN*

Atrf / ©- Zengin, Z.S. (2011). Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Kur’an Kurslarının Kurulması ve Gelişimi, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11 (2), 1-24.

Özet- İslam Dininin temel kaynağı olan Kur’an’ın öğretimi, din eğitiminin amacı ve içeriğinin belirlenmesinde daima özel bir önem taşımıştır. Kur’an metninin doğru biçimde okunması da din eğitiminin bir parçası olarak görülmüştür. Bu nedenle Hz. Peygamber döneminden itibaren örgün ve yaygın eğitim ortamlarında Kur’an’ın içeriğinin ve okunmasının öğretimi üzerinde durulmuştur. İlköğretim kurumları olan küttab ve sıbyan mekteplerinde Kur’an öğretimi programın temelini oluşturmaktadır. Daha ileri düzeydeki Kur’an öğretimi ise darü’l-Kur’an ya da darü’l-huffaz adlı kurumlarda yapılmıştır. Cumhuriyetten sonra 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun yürürlüğe girmesinden sonra medreseler kapatılarak, örgün din eğitimi kurumları Maarif Vekâleti’ne bağlanmıştır. Yaygın din eğitimi ise yeni kurulan Diyanet İşleri Reisliği’nin sorumluluğu alanına girmiştir. Aynı yıl Diyanet İşleri Reisliği sadece Kur’an öğretimi yapılmak üzere darü’l-huffazların açılmasına çalışmış; ancak başarılı olamamıştır. 1930 yılında din görevlisi yetiştirmek amacıyla açılan İmam ve Hatip Mektepleri kapanınca, Hıfz Dershaneleri açılmıştır. Kurs niteliğindeki Hıfz Dershaneleri uzun bir dönem din görevlisi yetiştirme amacını gerçekleştirmiştir. Çocuk ve yetişkinlere Kur’an okuma ile birlikte dînî bilgilerin de verildiği yaygın eğitim kurumları olarak Kur’an Kurslarının açılmaları ise 1965 yılından sonra başlamıştır. 1971 yılında yönetmeliğin açılması ile yasal zemin sağlanmış ve sayıları hızla artmıştır. Daha sonraki yıllarda yönetmeliklerde yapılan değişikliklerle kursların etkinliği ve niteliği daha da artmıştır.

Anahtar sözcükler- Kur’an Kursu, Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Yaygın Din Eğitimi.

* Çukurova Üni. İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Anabilim Dalı, e-posta: zsalih@cu.edu.tr

Giriş

İslam Dininin temel kaynağı olan Kur'an'ın öğretiminin, başlangıçtan itibaren din eğitimi faaliyetleri içerisinde özel bir yeri ve anlamı olmuştur. Temel inanç esasları yanında ibadet ve ahlakî esasları da içeren Kur'an'ın öğrenilmesi, doğal olarak dinin vazettiği bilgi ve hayat tarzının öğrenilmesi ve anlaşılması açısından son derece önem taşımaktadır. Kutsal kitabın öngördüğü esaslar din eğitiminin teorisinin oluşturulmasından, eğitimde izlenecek programa; hatta izlenecek yöntem kadar her aşamada temel belirleyici olmuştur.

Geniş anlamı ile düşünülecek olursa din eğitimi esas itibarıyla Kur'an eğitimidir. Onun getirdiği inanç, ibadet ve ahlak esaslarından oluşan içeriğinin anlaşılması, yorumlanması ve yaşanması bu eğitimin başlıca amacını oluşturmaktadır. Bu amacın gerçekleştirilmesinin bir parçası ise aynı zamanda Kur'an metninin belirli kurallar çerçevesinde okunabilmesidir. Kur'an'ın okunması bir ibadettir. Sadece bu maksat için Kur'an okumayı öğrenmek söz konusu olabilir. Nitekim günümüzde çocuklar ve yetişkinler için düzenlenen Kur'an kurslarında bu amaç öncelikli olarak gözetilir. Anlamı bilinmeden dahi Kur'an okumanın, inanan insanın ruh dünyasında olumlu etkiler bıraktığı, ibadet etmiş olmanın verdiği huzura kavuşturduğu bilinmektedir. İlm-i Kiraat ve Tecvit kuralları çerçevesinde Kur'an'ı doğru okutabilme becerisi ise ayrı bir çalışma alanı olmuştur.

Şüphesiz din eğitiminin bütünlüğü içerisinde, Kur'an'ın hem okunabilmesi, hem anlamının bilinmesi hem de verilen mesajdaki bilginin davranışa dönüştürülmesini birlikte ele almak gerekir. Kur'an öğretiminin tarihî sürecine bakıldığında genel anlamda bu bütünlüğün sağlanmasının hedeflendiği görülür. Çalışmamızda Cumhuriyet döneminde Kur'an kurslarının gelişimi esas alınmakla birlikte, bu konuya geçmeden evvel Hz. Peygamber döneminden itibaren Kur'an öğretimi konusunda yapılan çalışmalar hakkında genel bir bilginin verilmesi konu bütünlüğünün sağlanması açısından yararlı olacaktır.

Kur'an öğretimi, doğal olarak İslam'ın tebliği ile birlikte başlamıştır. Mekke döneminde başta Dârü'l-Erkam olmak üzere çeşitli ortamlarda Hz. Peygamber müslümanlara Kur'an'ı öğretmiştir. Hicret'ten sonra Medine'de inşa edilen Mescid-i Nebevî ve hemen yanındaki Suffa'da yapılan eğitim de aynı amacı taşımıştır. Kur'an dersleri, namazda okunmak üzere ezberlenmesi, ahenkli sesle okunması ve metinlerin uygulanmak üzere açıklanmasını kapsamaktadır. Medine döneminde Mescid-i Nebevî dışındaki mescit ve

evlerde de bu tarz eğitimin yapıldığı, eğitim için ayrıca muallimler de görevlendirildiği, muallimlerin - hediye olarak dahi - ücret almalarının söz konusu olmadığı bilinmektedir¹. Buralarda yetişen insanlar yeni müslüman olan toplulukların eğitimi işiyle görevlendirilmiş, bu gelenek Hulefâ-i Raşidîn döneminde de sürdürülmüştür².

İlk dönemlerde küttap adı verilen, daha sonraki dönemlerde ise sıbyan mektebi, mahalle mektebi ya da iptidai mektepleri olarak anılan çocukların temel eğitimlerinin yapıldığı kurumların öğretim programlarında Cumhuriyet'in başlarına kadar, din dersleri ile birlikte Kur'an öğretimi daima yer almıştır³. İslam dünyasında medreselerin kurulması ile birlikte Kur'an'ın bir taraftan genel eğitim içerisinde Tefsir, Hadis, Fıkıh, Kelam gibi ilimler altında içeriğinin, bir taraftan da darü'l-Kur'an, dârü'l-huffâz ve dârü'l-kurrâ adlarıyla açılan müstakil kurumlarda, farklı biçimlerde ve belirlenen Tecvit kurallarına uygun biçimde okunmasının esas alındığı Kıraat ve Mehâric-i Hurûf ilimlerinin tedrisinin söz konusu olduğu, ayrıca hafızlık eğitiminin de verildiği görülmektedir⁴. Cahit Baltacı'nın tespitlerine göre XV. ve XVI. asırlarda çeşitli şehirlerde 15 dârü'l-kurrâ medresesi bulunmaktadır⁵; ancak Osmanlı ülkesinde Kıraat ilminin okutulduğu mekânların bunlarla sınırlı olduğu söylene-
mez. Müstakil olarak dârü'l-kurrâ adıyla inşa edilen binalar olduğu gibi bazen bir medrese-
nin bir kısmı da bu adla Kur'an öğretimine ayrılabilir. İlk dönemlerden itibaren dârü'l-kurrâlara mescitler, evler, medreseler veya tekkeler içerisinde yer verildiği görülmek-
tedir⁶.

Süreç içerisinde Kur'an öğretiminin kurumsal yapısının nitelik değiştirdiği, daha önce örgün eğitim kurumlarında yer alan bu etkinliğin günümüzde yaygın eğitim içerisinde

¹ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi II*, 5. bs. Çev. Salih Tuğ, (İstanbul: İrfan Yayınları, 1991), s. 758-778.

² Şakir Gözütok, *İlk Dönem İslam Eğitim Tarihi*, (Ankara: Fecr Yayınları, 2002), s. 183; Johs. Pedersen, "Mescit", *İslam Ansiklopedisi* (MEB), 1957, VIII, 47-62.

³ Mehmet Dağ ve H. Raşid Öymen, *İslam Eğitim Tarihi*, (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1974), s. 170.

⁴ Faik Reşit Unat, *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihî Bir Bakış*, (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1964), s. 8; Yusuf Alemdar, *İstanbul'da Kur'an Okulları*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), s. 90.

⁵ Cahit Baltacı, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, (İstanbul: İrfan Matbaası, 1976), s. 607-611.

⁶ Alemdar, s. 95-107; Mübahat Kütükoğlu, *XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000), s. 264.

kurslar aracılığı yerine getirdiği görülmektedir. Çalışmamızın temel amacı, ülkemizde yaygın din eğitimi faaliyetlerinin bir parçası olarak Cumhuriyet döneminde kurulan ve gelişen Kur'an kurslarının özellikle başlangıçtan 1970'li yıllara kadarki kısmı ağırlıklı olmak üzere, günümüze kadarki sürecini incelemektir. Türkiye'de Kur'an kurslarının tarihini inceleyen çalışmaların fazla olmadığı, genelde benzer bilgilerin belirli kaynaklara dayanılarak verildiği görülmektedir. Arşiv belgelerine özel bir yer verdiğimiz bu çalışmanın, Kur'an kurslarının özellikle ilk kuruluş yıllarındaki gelişimi konusundaki bilgi birikimine katkı sağlayacağını düşünüyoruz.

CUMHURİYET DÖNEMİNDE KUR'AN KURLARI

Cumhuriyet'in hemen başında 3 Mart 1924 tarihinde Şer'îye ve Evkaf Vekâleti'nin ilga edilerek Diyanet İşleri Reisliği'nin kurulması ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabul edilmesi ile birlikte Türkiye'de din eğitimi ve din hizmetlerinin düzenlenmesi konusunda önemli adımlar atılmıştır. Söz konusu kanunlara göre yaygın din hizmetlerinin düzenlenmesi görevi Diyanet İşleri Reisliği'ne⁷, bu hizmetleri yürütecek görevli ve uzmanlarının yetiştirilmesi için açılacak kurumların idaresi ve organizasyonu ise Maarif Vekâleti'ne verilmiştir. Diğer bir ifade ile yaygın din eğitimi Diyanet İşleri Reisliği, örgün din eğitimi ise Maarif Vekâleti'nin sorumluluğu altında gerçekleştirilecektir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nda açıkça belirtilmemekle birlikte kanunun amaç ve özüne uygun olarak meslekî din eğitimi yapılan kurumlar yanında genel eğitim amaçlı diğer ilk ve orta dereceli eğitim kurumlarındaki din eğitimi konusundaki düzenleme yetkisi de Maarif'e aittir.

Kanunların yürürlüğe girmesi ile medreseler lağvedilerek, ilki İstanbul'da olmak üzere İmam ve Hatip Mektepleri yanında İlahiyat Fakültesi de açılmış, böylece örgün din eğitimi konusundaki adımlar atılmıştır. Aynı şekilde, yeni kurulan Diyanet İşleri Reisliği'nin teşkilat ve görevlerinin yasal olarak tespitine hemen başlandığı, mülga Evkaf ve Şer'îye Vekâleti'nin teşkilatı hakkında, sabık Tedrisat Müdür-i Umumisi Ahmet Hamdi (Aksekili)'nin

⁷ 429 Sayılı Şer'îye ve Evkaf ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekaletlerinin İlgasına Dair Kanun'un 1. ve 5. maddelerinde Diyanet İşleri Reisliğinin görev ve yetkileri belirtilmiştir: 1. maddede, ".....din-i mübin-i İslam'ın bundan maada itikadât ve ibâdâta dair bütün ahkâm ve mesalihin tedviri müessesat-ı diniyenin idaresi için Cumhuriyet'in makarında bir Diyanet İşleri Reisliği tesis edilmiştir". 5. madde, "Türkiye Cumhuriyeti memâlik dahilinde bilcümle cevâmi ve mesâcid-i şerife ve tekâyâ ve zevâyânın idaresine, imam, hatip, vaiz, şeyh, müezzin ve kayyumların ve sair müstahdiminin tayin ve azillerine Diyanet İşleri Reisi memurdur". 6 Mart 1340 (1924) tarihli ve 63 Sayılı Resmî Gazete.

Başvekâletin talebi üzerine hazırladığı, yeni kurumun teşkilat yapısı hakkındaki görüşlerini ihtiva eden 12 Mart 1340 (1924) tarihli rapordan anlaşılmaktadır⁸. Ahmet Hamdi Efendi, raporun *Diyanet İşleri Reisliği Teşkilatına Ait Mülâhazât* başlığı altında, yeni kurumun amacı, görevleri ve teşkilatı hakkındaki görüşlerini maddeler halinde sıralamıştır.

Yapılan bu hazırlığa rağmen sonraki yıllarda, camilerin idaresi ile görevlileri Diyanet İşleri Reisliğine bağlı⁹ iken, 1931 yılında Evkaf Umum Müdürlüğüne bağlanması¹⁰ faaliyet alanını kısıtlamıştır. 1935 yılında hazırlanan Cami Hademesi Nizamnamesi'ne göre, cami görevlilerinin atanması ve teftişi tamamen Evkaf'ın yetkisinde olup, bu görevlilerden vaiz ve hatiplerin vaaz ve hutbelerinin Diyanet tarafından murakabe edileceği belirtilmektedir¹¹. Yine 1935 yılında hazırlanan Reisliğin teşkilat ve görevlerini belirten kanunda merkez ve taşra teşkilatı ile buradaki görevlilerin atanma usulleri gibi konulara yer verilmiştir. Bütün bunlar, halkın din eğitimi ihtiyacının daha etkili ve doyurucu biçimde karşılanması konusunda yapılması gereken ve tabii olarak Diyanet İşleri Reisliği'nin uhdesinde olması gereken yaygın din eğitimi konusunda çok önemli bir boşluğun doğmasına neden olmuştur.

Öte taraftan, ortaokul ve lise programlarından din derslerinin tamamen kaldırılması, ilkokullarda ise program haricinde yer verilmesi, din görevlisi ve uzmanların yetiştirileceği kaynak olarak planlanan İmam ve Hatip Mektepleri yanında İlahiyat Fakültesi'nin kapanması, camilerdeki vaaz ve hutbeler dışında yaygın din eğitimi ile birlikte örgün din eğitimi imkânlarının kalkmasına, sonuç olarak insanların din eğitiminden neredeyse tamamen mahrum kalmalarına neden olmuştur¹².

⁸ Rapor için, bkz. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü Evrakı (030.10.0.0), 26.149.9.

⁹ "Cami Hademeleri Nizamnamesinin Mer'iyete Vaz'ı Hakkında Karamame", *Düstur IX*, 3. Tertip, (İstanbul: 1931), s. 1146-1152.

¹⁰ "Evkaf Umum Müdürlüğü'nün 1931 Mâlî Senesi Bütçe Kanunu", *Düstur XII*, 3. Tertip, (Ankara: 1931), s. 551-552.

¹¹ "Cami Hademesi Nizamnamesi", 1 Mayıs 1935 tarih ve 2991 sayılı Resmî Gazete.

¹² Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Aksekili'nin 1950 yılında hazırladığı "Din Tedrisatı ve Dini Müesseseler Hakkında Rapor" 'da bu alanda yaşanan olumsuzluklar ve çözüm önerileri ifade edilmiştir. Rapor için, bkz. İsmail Kara, *Cumhuriyet Türkiyesi'nde Bir Mesele Olarak İslam*, (İstanbul: Dergah Yayınları, 2008), s. 138-152.

Böyle bir ortamda Kur'an kursları ilk olarak hafız yetiştirmek gibi özel bir amaçla açılmış, daha sonra bu amaca din görevlisi yetiştirmek de eklenmiş, nihayet 1965'lerden sonra halkın dinini ve kutsal kitabı Kur'an'ı Kerim'i öğrendiği bir kurum haline gelmiştir. Başlangıçtan itibaren çeşitli nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan ciddi problemlerle uğraşan, hakikaten çetin yollar aşarak günümüze ulaşan bu kurumların serüvenini 1924-1950 yılları arasındaki ilk dönem ve sonraki yılları kapsayan Türkiye'de çok partili hayata geçilen ikinci dönem olarak incelemek uygun olacaktır.

1924-1950 Yılları Arasında Kur'an Kurslarının Açılması ve Gelişmesi

Tevhid-i Tedrisat Kanunu esas itibarıyla din görevlilerinin ve din ilimleri alanında uzmanların yetiştirilmesini yasal olarak güvence altına almış olmakla birlikte, sonraki yıllardaki gelişmeler ve uygulamalar hem örgün hem de yaygın din eğitimi ve buna bağlı olarak Kur'an öğretimi alanında önemli problemlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Öncelikle, her ne kadar İmam ve Hatip Mekteplerinin programlarında Kur'an derslerine yer verilmiş ise de bunun dışında hafızlık eğitiminin nerede ve nasıl yapılacağı meselesi ortada kalmıştır. 1933 yılında İmam ve Hatip Mektepleri ile İlahiyat Fakültesi'nin kapanması, Kanun'da zikredilen din hizmetlerinde istihdam edilecek görevlilerin ve uzmanların yetişecekleri kaynakların ortadan kalkması ile beraber din eğitimi ve Kur'an öğretiminin örgün eğitim kurumlarında sona ermesi anlamını da taşımaktadır.

Yukarıda belirttiğimiz gibi Kanun'un yürürlüğe girmesinin ardından İmam ve Hatip Mektepleri açılmıştır. Bu aşamada, hafızların yetiştirileceği bir kurumun bulunmaması önemli eksiklik olarak ortaya çıkmış ve giderilmesi konusundaki çalışmalara hemen başlanmıştır. TBMM'nde 1925 yılı bütçe görüşmeleri sırasında Antalya mebusu Rasih Efendi ve arkadaşları tarafından verilen takirde, hafız yetiştirilmek üzere Evkaf Müdüriyet-i Umumiyesi bütçesine ödenek ayrılması istenmiş, komisyonda görüşüldükten sonra Dârü'l-huffaz adı ile Kur'an öğretimi ve hafızların yetiştirilmesi hedeflenen bu kurumların 10 yerde açılması için Diyanet İşleri Reisliği'nin 1925 yılı bütçesinde 4800 lira ödenek ayrılmıştır¹³. Karar TBMM tarafından onaylanmasına rağmen, ilk açılmaları sırasında, Tevhid-i Tedrisat

¹³ Mehmet Bulut tarafından Ankara Ü.S.B. Enstitüsünde 1991 yılında hazırlanan "Birinci ve İkinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Din Eğitimi Din Hizmetleri ve Dini Yayın Konularında Yapılan Müzakereler Üzerine Bir Araştırma" adlı yüksek lisans tezinde, Meclis Zabıt Kayıtlarına dayanılarak, ayrılan ödeneğin 800 lira olduğu belirtilmektedir. Bkz. s. 118. Ancak bizim Cumhuriyet Arşivi'ndeki belgelerden tespitlerimize göre bu ödenek 4800 lira olarak görünmektedir.

Kanunu’na uygun olup olmadığı tartışmaları yüzünden Diyanet İşleri Reisliği ile Maarif Vekâleti arasında ihtilafın doğmasına neden olmuştur.

Tespit edebildiğimiz belgelere göre Diyanet bütçesine darü’l-huffâzların açılması ve buralardaki muallimler için ödenek tahsisinden sonra Bursa, Konya ve Kastamonu’da darü’l-huffâzların açılması için girişimde bulunulmuştur. Bursa’da açılan darü’l-huffâz, 22 Mayıs 1925 tarihinde Maarif Vekâleti’nin izin vermemesi üzerine kapatılmıştır. Bunun üzerine Diyanet İşleri Reisliği’nin Maarif Vekâleti’ne hitaben gönderilen 18 Temmuz 1925 tarihli yazısında, 1925 yılı bütçesinde bu amaçla ödenek ayrıldığı ve Meclis tarafından da onaylandığı belirtilerek, açılan darü’l-huffâzın bir mektep olmadığı, amacının Kur’an öğretimi olduğu ve bunun herhangi bir yerde yapılabileceği, ayrıca başlatılan uygulamanın TBMM tarafından onaylanması nedeniyle uygulamanın “bir emr-i kanunî ve zarurî” olduğu belirtilerek engellenmemesi istenmektedir¹⁴.

Benzer bir durum Konya’da yaşanmıştır. Diyanet tarafından 14 Haziran 1925 tarihinde Konya Müftülüğü’ne, açılacak darü’l-huffâzda hafızlık eğitimi verecek muallim için ödenek gönderilmesi üzerine müftü, bir medreseyi darü’l-huffâz olarak açmıştır. Bunun üzerine Konya Valisi ve Maarif Müdürü, Maarif Vekâleti’ne gönderdikleri yazılarda açılan bu kurumun kapatılmasını istemişlerdir. İleri sürülen gerekçelerin daha çok, medreselerin kapatılmasından sonra böyle bir girişimin farklı amaçları olanları cesaretlendireceği endişesidir. Maarif Müdürü, endişesini “*Konya’da böyle bir müessesenin küşadı bin medrese açılmışçasına maziye doğru bir hareket tevlid etmiş olacak ve dağarcığını alan köylü çocukları bu medreseye koşacaktır*” sözleriyle belirterek “*Konya’ya gönderilen darü’l-huffâz tahsisatının İzmir ve emsali şehirlere verilmek üzere istirdadı için Diyanet İşleri nezdinde teşebbüsâtta bulunulmasını*” istemektedir. Benzer endişelerden dolayı Vali de kurumun kapatılması isteğine katılmaktadır:

“Konya’da hafız yetiştirmek için açılacak bir müessesenin medrese ruhuyla meşbu’ olan taassup muhiti üzerinde icra edeceği tesirler bu müessese etrafında toplanmak için yapılacak teşvikat henüz silinmeye başlayan muhitte sarsıntılar tevlid edeceği gibi maziden bir türlü uzaklaşmasını istemeyen köhne nazarlara yeniden kuvvet verecek ve

¹⁴ BCA, Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü Evrakı (030.10.0.0), 192.313.16. Dosya içerisinde Diyanet İşleri Reisliği ile Maarif Vekâleti arasında bu konuda yapılmış birçok yazışma bulunmaktadır. Bunlar tarihleri ile yeri geldikçe verilecektir.

birçok zinde vücutları atalete sevk eyleyecektir. Malum-ı samii vekaletpenahileri olduğu üzere Konya daha yarım asır ve belki de pek fazla bir zaman için hafız ihtiyacını duyacak vaziyette değildir. Burada binlerce hoca ve bu miktarda hafız mevcuttur. Diyanet İşleri behemehâl aldığı tahsisatla darü'l-huffâz açmak istiyorsa âmâ ve uzuvdan sâkıt olanlara tahsis etmeli ve bu gibi müesseselere karşı müstağni vaziyette bulunan İzmir, Adana ve bunlara mümasil şehirlerde açmalıdır. Konya'da açılacak bir huffaz mektebinin Cumhuriyetin ilanından beri yapılan cür'etkârâne mesaiyi zîr ü zeber edecek kadar su-i tesir hâsıl edeceğini arz ve bu tahsisatın Konya'dan istirdadı için icap edenler nezdinde teşebbüsâtta bulunulmasını ehemmiyetle istirham ederim”.

Bu bilgilerin Maarif Vekâleti'ne iletilmesinden sonra Vekil Hamdullah Suphi Bey, Konya valiliğinden gelen istek doğrultusunda, açılan darü'l-huffâzın kapatılması isteğini Başvekâlet'e bildirmiştir:

“Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile resmi mektep açmak hakkının münhasıran Maarif Vekâleti'ne verildiği malum-ı devletleridir. Bu mektebin devlet bütçesinden küşadına teşebbüs edilmesine nazaran hususi bir mahiyeti haiz bulunması da vârid değildir. Vilayet Maarif Müdüriyetince dermeyeran olunan mütalaâtın nazar-ı dikkate alınarak mevzubahs mektebin Konya'da küşadından sarfınazar olunması hususunun daire-i iadesine emir buyrulmasını maalihtiram arz ve rica ederim efendim¹⁵”.

Darü'l-huffâzların açılmasını Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun ihlali olarak kabul eden Maarif Vekâleti, Diyanet İşleri Reisliğine 15 Ağustos 1925 tarihinde gönderdiği yazıda, darü'l-huffâz açmak yerine, huffaz muallimlerinin mevcut imam ve hatip mekteplerinde görevlendirilerek, bu mekteplerde hafızların yetiştirilmesinin daha uygun olacağını belirtmektedir. İlköğretimi bitirmemiş çocukların zaten bu kurumlara devamları söz konusu olmayacağından böyle bir uygulamanın daha isabetli olacağı belirtilmektedir:

“...Riyaset-i Aliyelerinin 1341 (1925) senesi bütçesinin A faslına darü'l-huffâz küşadı için ilave edildiği iş'ar buyurulan 4800 lira ile 10 vilayette müstakillen birer darü'l-huffâz küşadı suretiyle Tevhid-i Tedrisat esasını ihlal etmiş olmaksansa mezkur tahsisat ile imam ve hatip mekteplerinde hıfz-ı kırata talip bulunan talebenin talimleri ile eimme ve huteba arasında hafızlıkla da mümtaz gençler yetiştirilmesi için bu mekteplere Riyaset-i

¹⁵ BCA, Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü Evrakı (030.10.0.0), 26.149.16.

Aliyelerince münasip muallimler tayini maksad-ı asliye daha muvafık olacaktır. Esasen tahsil-i iptidaiyesini ikmal etmemiş çocukların hıfz-ı Kur'aniye ile mükellef tutulmaları hiçbir nokta-i nazardan caiz görülemeyeceğinden mevzuubahs tahsisat ile imam ve hatip mektepleri için bir de hıfz-ı Kur'an muallimi tayini min küllilvücut tercihe şâyân olmak lazım gelir¹⁶”.

Tartışma devam ederken Diyanet, Darü'l-huffâzların açılmasına başlamıştır. 5 Kasım 1925 tarihinde Konya Müftülüğüne yazılan yazıda şu ifadeler yer almaktadır:

“Darü'l-huffâz muallimlerinin kadroya tabi olmamaları hasebiyle ücretlerinin makam-ı senâveriden vaki olacak tebliğ ve irsal olunacak havalenamelerine istinaden tesviyesi lüzumu 4 Teşrinievvel 1341 (4 Ekim 1925) tarihinde murakıplığa tebliğ kılındığı Divanı Muhasebat Riyaset-i âliyesinden vârid 2 Teşrinisani 1341(2 Kasım 1925) tarih ve 5526/24 numaralı tezkere ile iş'ar kılınmakla ifâ-yı muktezası temenni olunur efendim¹⁷”.

Diyanet İşleri Reisliği, Maarif Vekâleti'nin 15 Ağustos 1925 tarihindeki yazısında ileri sürdüğü görüşe 5 Aralık 1925 tarihinde, hafız muallimliği için ayrılan tahsisatın riyasetin bütçesinde olduğu, ayrıca hafızlık eğitiminin ayrı kurumlarda yapılması gerektiğini ileri sürerek olumsuz cevap vermiştir.

“Hıfz muallimleri ücûrât-ı muayenesine tahsis edilmiş mebâliğ Riyaset-i senâkârî bütçesine dâhil olduğu gibi hıfz-ı Kur'an'ın zaman ve mekân ve tarz-ı talim itibarıyla hususi ve umumi tedrisat mahallerinde temin husulünün adem-i imkanı bî-dîdâr olduğundan iş'ar-ı aliyyelerini bizzarure tervice ihtimal bulunmadığı maal istirham arz olunur efendim¹⁸”.

Riyasetin olumsuz görüş bildirmesi üzerine Maarif Vekâleti, 23 Aralık 1925 tarihli yazısı ile hafız muallimlerinin imam ve hatip mekteplerinde görevlendirilmesi görüşünü Başvekâlete bildirerek, uygulamanın teklif edildiği biçimde yapılmasını, aksi takdirde ayrılan tahsisatın Diyanet bütçesinden Vekâlet bütçesine aktarılmasını istemiştir.

“...mütalaasından müsteban olacağı vechile darü'l-huffâz küşadı Tevhid-i Tedrisat esasına muhalif görülmüş ve hıfz-ı Kur'an'ın aynı tahsisatla imam ve hatip mekteplerinde muallimler istihdamı suretiyle temini teklif olunmuştur. Riyaset-i müşarün ileyh bu

¹⁶ BCA, Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü Evrakı (030.10.0.0), 26.149.16.

¹⁷ BCA, Diyanet İşleri Başkanlığı Evrakı (051), 12.99.20.

¹⁸ BCA, Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü Evrakı (030.10.0.0), 26.149.16.

suret-i tesviyeye muvafakat etmemektedir. Mevzubahs tahsisat gelecek sene bütçesinde de ibkâ edildiği takdirde tatbikatında yine aynı ihtilaf hâdis olacağından bunun ya Vekâlet-i âcizice dermeyan olunan şekil dâhilinde sarfına veyahut Diyanet İşleri bütçesinden ihracı ile imam ve hatip mektepleri tahsisatına ilavesi esbabının istikmaline müsaade buyrulmasını arz ve rica ederim efendim¹⁹.

Diyanet ile Maarif Vekâleti arasındaki bu yazışmalardan netice çıkmaması üzerine Konya'da açılan darü'l-huffâz kapatılmıştır. Durumun Konya Maarif Müdürlüğü tarafından Müftülüğe bildirildiği 18 Ocak 1926 tarihli yazıda "1341 (1925) senesi Muvazene-i Umumiye Kanunu'nda Diyanet İşleri Riyaseti tarafından Huffaz Mektebi açılabilceğine ve bu mektebe mecburi tahsil çağında bulunan çocukların kabul edilebileceğine dair bir madde bulunmadığından", mektebin açılmasının Maarif Vekâleti tarafından uygun görülmediği belirtilerek kapatılması istenmektedir²⁰. Gerçekten de 1341 (1925) yılı Bütçe Kanunu'nda bu konuya hiç temas bulunmamaktadır²¹. Ayrıca 22 Mart 1926 tarihli Maarif Teşkilatı'na Dair Kanun'un 4. maddesinde de, Maarif Vekâletinin izni olmadan mektep açılmayacağı ifade edilmektedir: "Türkiye'de hiçbir mektep Maarif Vekâleti'nin ruhsat ve muvafakatı olmaksızın açılmaz. Vekâletler muayyen tahsil dereceleri haricinde kendi memur ve mensupları için muvakkat kurs ve talimgâhlar açabilirler".

Alınan bu kararın Konya ve diğer vilayetlerde uygulanıp uygulanmadığı hakkında elimizde bilgi bulunmamakla birlikte, Huffaz Mektebi ya da darü'l-huffaz adıyla açılmış bulunan kurumların tamamının kapatıldığını tahmin ediyoruz. Ancak bu kurumların kapatılması, Riyaset bünyesinde Hıfz Muallimi adıyla görev yapanların faaliyetini sona erdirmemiştir. Nitekim aşağıda da temas edileceği üzere Diyanet İşleri Reisliği tarafından Başvekâlet Müsteşarlığına gönderilen 1935 tarihli yazıda, halen 12 hıfz muallimliği kadrosunun bulunduğu ve bu kadroların 1340 (1924) tarihinden beri devam ettiği ifade edilmektedir²². Yine aşağıda bilgi verileceği üzere, resmi istatistiklerde 1932 yılından itibaren Hıfz Dershaneleri adıyla Kur'an öğretimi yapılan yerlerin bulunduğu bilinmektedir. Buradan hareketle

¹⁹ BCA, Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü Evrakı (030.10.0.0), 26.149.16.

²⁰ BCA, Diyanet İşleri Başkanlığı Evrakı (051), 12.100.12.

²¹ "627 Sayılı 1341 Senesi Muvazene-i Umumiye Kanunu", 23 Nisan 1341 tarih ve 96 sayılı Resmi Gazete.

²² BCA, Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü Evrakı (030.10.0.0), 26.151.4.

şöyle bir sonuca varmak mümkündür: Kapatma kararının alındığı 1926 yılında İmam ve Hatip Mektepleri’nin faal olması nedeniyle bu alandaki ihtiyacı karşılayabilecek kurumlar henüz bulunmaktadır. Bu nedenle Huffaz Mektebi adıyla açılan kurumlara ihtiyacın olmayacağı kararı uygulamaya konulmuştur; ancak bu uygulama esnasında da hıfz muallimliği kadroları muhafaza edilmiştir. İlerleyen zamanda 1929-1930 öğretim yılı sonunda İstanbul ve Kütahya’daki mekteplerin kapanması²³ ile din görevlisi yetiştirecek hiçbir kurumun kalmaması, 1932 tarihinden itibaren çok az sayıda da olsa resmi niteliği haiz Hıfz Dershanelerinin açılmasını zaruri hale getirmiştir. Bu tarihten itibaren de bu dersaneler, mevcut hıfz muallimleri nezaretinde resmî olarak faal hale gelmişlerdir.

1932-1933 yılına ait istatistik kayıtlarına göre Bursa, Edirne, Erzurum, Eskişehir, Isparta, İstanbul, Kayseri, Konya ve Trabzon olmak üzere 9 il merkezindeki Hıfz Dershanelerinde birer muallim ve toplam 232 öğrenci bulunmaktadır²⁴. Belirtildiği üzere 1935 yılında Diyanet İşleri Reisliği tarafından Başvekâlet Müsteşarlığına gönderilen yazıda hıfz muallimleri ve dersaneleri hakkında bilgiler verilmektedir. Buna göre 1924 yılından bu yana 12 hıfz muallimliği (öğretici) kadrosu bulunmaktadır. Bu muallimler belirli mekteplerde değil, müftülerin gösterdiği cami ve mescitlerde görev yapmaktadır. Muallimlerin görevi “ilk tahsilini bitirmiş olup ibadette okumak için Kur’an bellemek veya Kur’an’ı ezberlemek isteyenlere Kur’anı bellemek ve ezberlediklerini Kur’an’a mahsus usul ve kıraat üzere dinlemek ve hatalarını düzeltmektir”. Muallimler İstanbul, Edirne, Isparta, Eskişehir, Erzurum, Bursa, Konya, Trabzon, Kayseri ve Kütahya’daki dersanelerde görev yapmakta ve dersanelerde toplam 200 öğrenci bulunmaktadır²⁵. 1933 yılı verileri ile karşılaştırıldığında, 1935 yılında Kütahya’da yeni açılan dersane ile sayının 10’a yükseldiği; ancak öğrenci sayısının 200’e gerilediği görülmektedir. Hıfz dersanelerinin sayılarının yıllara göre farklılıklar gösterdiği, yeni açılanlar olduğu gibi bir kısmının da kapandığı anlaşılmaktadır²⁶. Cebeli Bere-

²³ Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü Maarif 1923-1932 İstatistikleri, (İstanbul: Devlet Matbaası, 1933), s. 56.

²⁴ Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü Maarif İstatistikleri (1932-1933), (İstanbul: Devlet Matbaası, 1934), s. 244.

²⁵ BCA, Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü Evrakı (030.10.0.0), 26.151.4.

²⁶ Jäschke, eserinde kaynak belirtmeksizin Kur’an kurslarının 1932-1950 yıllarına öğretmen, öğrenci ve kurs sayıları hakkında bilgiler vermektedir. Buradaki rakamlarla bizim verdiğimiz rakamlar arasında farklılıklar bulunmaktadır. Krş. Gotthard Jäschke, *Yeni Türkiye’de İslamlık*, (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1972), s. 76. Cumhuriyet Arşivi’nden elde edilen bilgilerle, basılı kaynaklar arasında, genellikle ilkinin

ket Osmaniye Müftülüğü tarafından Konya Müftülüğüne yazılan 17 Mart 1945 tarihli yazıda, kazada 10 seneden beri var olan Kur'an-ı Kerim öğretmenliğinin sona erdiği belirtilerek, Osmaniye'ye bir hafız gönderilmesi istenmektedir. Yazıda şu ifadelere yer verilmektedir:

“Kazamızda 10 seneden beri teşekkül eden Kur'an-ı Kerim öğretmenliği ihtilal etmiştir. Vilayetinizde eda, sadâsı mükemmel, mücevvid hafızların bulunduğu takdirde hükümetin verdiği gıda, melbûsât maddeleri hariç ayda 56 lira verilmektedir. Salih olan hafızlardan birini intihab ederek isminin müftülüğümüze iş'ar buyrulmasını saygılarımla rica ederim²⁷.

Belge, söz konusu dönemde ülkede yetişmiş hafızlara olan ihtiyacı göstermesi açısından oldukça önemlidir. Aynı zamanda, Kur'an öğretmeni olarak görevlendirilenlere gıda ve giyecek yardımı yapıldığı da anlaşılmaktadır. Her ne kadar bu yardımlar dışında aylık ödeneceği de belirtilmekte ise de bu ayılığın her öğretmene hizmeti karşılığında mı ödendiği yoksa aylık ödemesinin her yer için geçerli olmayıp sadece yardım mı yapıldığı tam anlaşılmamakla birlikte; hafızların yardım karşılığı görev yaptığı, belgede sözü edilen maaşın ise sadece burası için ve teşvik mahiyetinde ödendiği sonucuna ulaşmak mümkündür.

Hıfz Dershanelerinin murakabe altında olduğu, faaliyetleri hakkında bazı ikazların da yapıldığı anlaşılmaktadır. 3 Şubat 1938 tarihinde Konya Valisi Cemal Bardakçı imzasıyla Konya Müftülüğüne gönderilen yazıda, hıfz öğretmenliğine tayin edilen Kadir Şeyh oğlu Ali'nin öğrencilerini rastgelen yerde okuttuğu, bunun uygun olmadığı, bu nedenle de öğrencilere münasip ve daimi bir yer temin edilerek, devam edenlerin isim ve doğum tarihlerini içeren cetvelin valiliğe gönderilmesi istenmektedir²⁸.

Bu yıllarda bazı vilayetlerde Kur'an kurslarına talebe bulunmasında da sıkıntılar yaşandığı anlaşılmaktadır. Diyanet İşleri Reisi Rifat Börekçi imzasıyla 27 Nisan 1938 tari-

planlama diğerinin uygulama ve sonucu ifade etmesi nedeniyle kimi zaman tutarsızlıklar olabilmektedir.

²⁷ BCA, Diyanet İşleri Başkanlığı Evrakı (051), 12.103.19.

²⁸ BCA, Diyanet İşleri Başkanlığı Evrakı (051), 12.102.8. Konya Emniyet Müdürü tarafından da imzalı yazı çok gizli kaydı taşımaktadır. Benzer hususlardaki hassasiyetler için, bkz. Mehmet Temel, *Atatürk Dönemi Din Hizmetleri*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2010), s. 60 vd.

hinde Konya Müftülüğüne yazılan yazıda, Kur'an-ı Kerim öğretmenin 1938 yılının ilk üç ayına ait mesai cetvelinin incelendiği, cetvelden talebe miktarının 13-14 arasında olduğunun tespit edildiği, bu sayının gözetilen maksadı temin edemediği gibi verilen tahsisatı da ödeyemeyeceğinden Kur'an öğretmenin daha fazla faaliyet göstermesi gerektiği; şayet talip yoksa tahsisatın başka yere verilmesinin icabedeceği bildirilmektedir²⁹. Sonraki yıllarda Konya'daki bu kurumun faaliyetine devam ettiği Konya Belediye Başkanı Dr. Muhsin Dündar imzasıyla Konya Müftülüğüne yazılan ve Darü'l-huffâz olarak açılan mektep hakkında Milli Eğitim Müdürlüğü'nden verilen emrin bir suretinin istendiği yazıdan anlaşılmaktadır³⁰.

Açılan Kur'an kurslarına 7-16 yaş arasında ilköğretim mecburiyeti olan çocukların kayıtları söz konusu değildir. Zaman zaman bu yaş aralığındaki çocukların kaydedildiği ve bunun engellenmesi gerektiği hususunda şikâyetler olmuştur. Mesela Maarif Vekili Hasan Âli Yücel imzasıyla bu konu 13 Ağustos 1941 tarihli yazıyla Diyanet İşleri Reisliğine iletilmiş, cevabi yazıda, her ay sonu Reisliğe gelen bilgilerde ilköğretim çağındaki çocukların kaydedildiğine dair bir malumatın bulunmadığı; ancak okulların tatil zamanlarında bazı çocukların Kur'an dinlemek üzere buralara gitmelerinin muhtemel olduğu belirtilmektedir³¹.

1924 Anayasasının 87. maddesine göre ilköğretim tahsili parasız ve zorunludur. İlköğretim süresi ise 1924-1925 öğretim yılından itibaren 5 sene olarak belirlenmiştir³². Bu sürenin 8 yıla çıkartılması ise 1973 tarihli Milli Eğitim Temel Kanunu ile gerçekleştirilmiştir. Buna göre ilköğretim zorunluluğu yaşı 7-12 olması gerekirken, yukarıda verdiğimiz Maarif Vekaleti'nin yazısında bu yaş aralığının 7-16 olarak zikredilmesinin nedeni ise anlaşılmamıştır.

Kur'an kurslarına katılacak öğrencilerin ilköğretimi bitirmeleri mecburiyeti daha sonraki yıllarda da devam etmiştir. 14 Mayıs 1951 tarihli genelgeye ek olarak 3 Ocak 1952 tarihinde Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan gönderilen yazıda ilk tahsiline devam eden ya da devam etmeyip okul çağındaki çocukların kurslara kaydedilmemesi, kayıtlı olanları

²⁹ BCA, Diyanet İşleri Başkanlığı Evrakı (051), 12.102.26.

³⁰ BCA, Diyanet İşleri Başkanlığı Evrakı (051), 12.103.45.

³¹ BCA, Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü Evrakı (030.10.0.0), 26.151.15.

³² Mustafa Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, (Ankara: A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1982), s. 70.

kayıtlarının silinmesi istenmektedir. Yazıda ayrıca, Kur'an öğreticilerinden Nisan, Ağustos ve Aralık aylarında hazırladıkları çalışma cetvellerini Başkanlığa göndermeleri istenmekte, aksi takdirde terfilerinin yapılmayacağı, fahri öğretmenlerin de ücretli kadrosuna geçirilmeyecekleri bildirilmektedir³³.

Giderek artan din görevlisi ihtiyacını Hıfz Dershanelerinin karşılayamaması yanında ortaya çıkan yeni siyasi gelişmeler üzerine, soruna çözüm olarak 1949 yılında İmam-Hatip Kurslarının açılmasına karar verilmiştir³⁴. Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu 3 Şubat 1949 tarihinde Başbakanlığa yazdığı yazıda 10 ilde açılması kararlaştırılan kurslar için 20 kurs öğretmeni kadrosu talep etmiş; ancak 2 Mart 1949 tarihinde kurs açılacak il sayısı 12, öğretmen sayısı ise 45'e çıkarılmıştır. Ayrıca *din dersleri müzakereci* si adıyla 25 kadronun yanında idari memur kadrosu da istenmiştir³⁵. Bu kurslara 1951 yılı Nisan ayında 23 kurs öğretmeni kadrosu daha eklenmiş, daha sonra Milli Eğitim Bakanlığı tarafından aynı yılın Ekim ayında bu kursların 1951-1952 öğretim yılından itibaren İmam-Hatip Okullarına dönüştürülmesi kararlaştırılmıştır³⁶.

1951 yılından sonraki dönemde açılan İmam-Hatip Okulları/Liseleri, İlahiyat Fakülteleri ve Yüksek İslam Enstitülerinin öğretim programları içerisinde Kur'an dersleri yerini almıştır. Ancak din görevlisi yetiştirmek amacıyla kurulan bu müesseselerin sınırlı sayıda kitleye hitap edeceği açıktır. Bunların dışında kalan çocuk ve yetişkinlerin dinî bilgiler birlikte Kur'an okumayı öğrenme talepleri bir ihtiyaç olarak varlığını devam ettirmiştir.

³³ BCA, Diyanet İşleri Başkanlığı Evrakı (051), 4.31.28.

³⁴ İmam ve Hatip kurslarının açılmasına halkın ilgi gösterdiği ve desteklediği görülmektedir. CHP Kastamonu İl İdare Kurulu tarafından aynı partinin genel sekreterliğine gönderilen bir yazıda, 4 yerde İmam ve Hatip Mekteplerinin açılacağına gazeteler aracılığı ile duyulduğundan bahisle, Kastamonu'da daha önce de bu mektebin bulunduğu, halihazırda uygun bir binanın da olmasına binaen tekrar açılmasının isabetli olacağı belirtilerek şu ifadelere yer verilmektedir: ".....bu mektebin burada açılması halk üzerinde iyi bir tesir bırakacak ve Partimiz için de propaganda mahiyetini alacaktır". Milli Eğitim Bakanlığına iletilen yazıya verilen cevapta talebin gelecek yıllarda değerlendirileceği belirtilmektedir. BCA, Cumhuriyet Halk Partisi (490.1.0.0), 1202.218.1 (8-11).

³⁵ BCA, Bakanlar Kurulu Kararları (30.18.1.0), 123.72.4. Milli Eğitim Bakanlığı'nın kadro talebi, Maliye Bakanlığı'nın da uygun görmesi üzerine Bakanlar Kurulu tarafından 26 Mart 1949 tarihinde onaylanmıştır. Bkz. BCA, Bakanlar Kurulu Kararları (30.18.1.0), 118.108.20.

³⁶ BCA, Bakanlar Kurulu Kararları (30.18.1.0), 127.84.11.

1950’den Sonra Kur’an Kursları

Türkiye’de 1950 yılından itibaren gelişen çok partili siyasî yapı daha demokratik bir ortamın doğması, din eğitimi ve buna paralel olarak Kur’an kurslarındaki gelişmelerin daha da hızlanması sonucunu doğurmuştur³⁷. 1951 yılından sonraki dönemde de faaliyetlerini sürdüren kursların bir kısmının, daha önceden de olduğu gibi gayri resmî mahiyette faaliyet gösterdikleri bilinmektedir. Bu durum bir problem olarak görülerek, belirli bir düzene konulması için çalışmalar yapılmıştır. 1960 yılında Milli Eğitim Bakanlığı’na sunulan bir raporda Kur’an kursları ile ilgili tespit ve öneriler yer almaktadır:

“Komisyonumuz Kur’an kurslarının bugünkü durumunu devrim ilkeleriyle olduğu gibi din esasları ile de telif edilemez bulmuştur. Reşit olmayan çocuklara mânâsını anlamadıkları kutsal metinlerin ezberletilmesinde bir fayda görülmemiştir. Bu sebeple Kur’an derslerinin, ancak reşit olan kimselere ve Arapça bildiği İlahiyat Fakültesince tasdik edilen yetkililer tarafından verilmesi uygun görülmüştür³⁸”.

1961 yılında, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından toplanan *Din ile İlgili Eğitim ve Öğretim Komitesi*, VII. Milli Eğitim Şûrâsı’na sunulmak üzere Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı Sadettin Evrin’in okullardaki din eğitimi yanı sıra, Kur’an kursları hakkındaki tespit ve görüşlerini içeren bir rapor hazırlamıştır. Evrin, yurdumuzda medreselerden daha kötü, ilkel şartlarda faaliyet gösteren binlerce Kur’an kursunun bulunduğunu ve birçok talebenin Suriye’ye giderek burada daha iyi şartlarda eğitim aldığını belirterek kursların yeniden düzenlenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu konuda önerdiği çözüm ise şöyle özetlenebilir: Halen ülkede 19 İmam-Hatip Okulu bulunmaktadır. Bunların 4 veya 5 tanesi lise haline getirilmelidir. Diğer 14-15 İmam-Hatip Okuluna – ki ilk devrenin öğretim süresi 4 yıldır – iki sene hazırlık sınıfı ilave edilerek *“birinci senede Kur’an-ı Kerim’in okunmasına alışmak ve bir miktar ezber edilmesi, İslam ahlakı; ikinci senede de tecvit, makam ve mehârice riayet*

³⁷ Kur’an kurslarındaki hızlı gelişmeyi 1951 yılından sonra hazırlanan bütçelerde Diyanet İşleri Başkanlığı bütçesinde Kur’an öğreticisi adıyla yer verilen personelin sayılarının artışından izlemek mümkündür. 1950 yılında 124 Kur’an öğreticisi kadrosu tahsis edilmiş iken bu sayı 1951’de 197’ye, 1955 ve 1956’da 427’ye, 1962’de ise 666’ya kadar yükselmiştir. Bkz. 1 Mart 1950 tarih ve 7445, 1 Mart 1951 tarih ve 7747, 1 Mart 1955 tarih ve 8943, 1 Mart 1956 tarih ve 9247, 1 Mart 1962 tarih ve 11048 sayılı Resmi Gazetelerde yayınlanan ilgili yıllara ait Bütçe Kanunları. Kur’an öğreticisi sayısının 1966 yılında da 29’a düştüğü görülmektedir. Bkz. 1 Mart 1966 tarih ve 12239 sayılı Resmi Gazete.

³⁸ *Milli Eğitim Planının Hazırlığı İle Görevli Komisyonun Raporu*, (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1960), s. 43-44.

suretiyle tilavetin tekemmül ettirilmesi, hıfzın lüzumlu kadarının tamamlanması” yapılmalıdır. Bu okulların ikinci devreleri kaldırıldığında boşalacak dersane ve yatakhanelere hazırlık sınıfı öğrencileri yerleştirecek, dağınık yerlerdeki Kur’an kursları da buralara toplanabilecektir. Evrin ayrıca, Bakanlığın denetiminde olarak ortaokullarda Pazar günleri ve tatil aylarında ihtiyarî (seçmeli) Kur’an derslerinin verilerek, cami köşelerinde Kur’an kurslarına müsaade edilmemesi gerektiği görüşündedir³⁹.

Söz konusu ifadeler, o dönemde Kur’an kurslarının din görevlilerinin yetiştirilmesinde bir kaynak olarak görüldüğünü, çözüm önerilerinin de işin kısmının daha düzenli hale getirilmesi ile ilgili olduğunu, çocuklara ya da din görevlisi olma amacı taşımayan yetişkinlere yönelik yaygın din eğitimi mahiyetindeki kursların ise henüz bulunmadığını göstermektedir.

Kur’an kurslarının ortaokul ve lise öğrencileri ile yetişkinlere de kapılarının açılması konusunun ilk defa 1963 yılında gündeme geldiği anlaşılmaktadır. 3-12 Nisan 1963 tarihinde Diyanet İşleri Başkanlığı *Merkez Araştırma ve Geliştirme Kurulu* toplanarak Bakanlığın çalışma alanı içerisine giren birçok konuda kararlar almıştır⁴⁰. Başkanlık 16 bölgede oluşturulan Araştırma Merkezlerinde hazırlanan raporları incelemiş ve karara bağlamıştır. Alınan kararlar, Başkanlığın faaliyet planlaması ya da günümüz ifadesiyle stratejik planlamasına benzer biçiminde, oldukça kapsamlı ve önemli faaliyetleri öngören ciddi bir çalışma niteliğindedir. Merkezde Diyanet İşleri Başkanı H. Hüsnü Erdem’in Başkanlığında, Başkan Yardımcısı Sadettin Evrin, Müşavere Kurulu Üyeleri, Başkanlık üst düzey yöneticileri, bazı illerin müftü ve vaizlerinin katılımı ile oluşturulan 42 kişilik kurulda Kur’an Kursları ile ilgili kararlar da alınmıştır. Bu çerçevede Neşriyat İşleri çerçevesinde Kur’an kursları öğrencileri için Kur’an alfabesi, tecvid, okuyuş özellikleriyle ilgili eserler, din bilgisi ve genel kültür bilgisi verilen eserlerin hazırlatılıp yayınlanması kararlaştırılmıştır. (mad. n).

³⁹ *Din ile İlgili Eğitim ve Öğretim Komitesi Raporu*, (Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1961), s. 23-24.

⁴⁰ BCA, Diyanet İşleri Başkanlığı Evrakı (051), 4.37.21.

Kur'an Kursları meselesi ayrı başlıkta incelenmiş ve oybirliği ile 16 karar alınmıştır. Bunlar:

1. Kur'an kurslarındaki dîni dersler (mev'ize) in haftada 3 saate çıkarılması,
2. Maarif Vekâletiyle yazışma yapılarak Ankara, İstanbul ve İzmir gibi mühim merkezlerde özel Kur'an kursu açılması cihetine gidilmesi,
3. Kursun bütün köylerde açılması,
4. Kur'an kurslarının iki şekilde tedrisat yapması ve hıfza çalışanların en çok üç sene, yüzünden okuyanların ise en çok bir sene devam etmesi,
5. Kursların yaz tatili yapmaması,
6. Kurslardan lise ve ortaokul talebeleriyle hafızların faydalanmalarının sağlanması,
7. Kur'an öğreticilerinin kadroya bağlanması, bunun köylere de teşmili cihetine gidilmesi,
8. Kur'an kurslarının yetişkinler için geceleri mesai yapması ve bu vazifeyi yapacak olan öğreticilere ilave ücret verilmesi,
9. Kur'an kurslarının halk eğitimi bakımından bu hizmetleri göz önünde tutularak kırtasiye, mefruşat vs. ihtiyaçlarının halk eğitimi teşkilatı tahsisatından karşılanmasının temini cihetine gidilmesi,
10. Köy Kur'an kursu öğreticileriyle köy öğretmenleri arasında iş birliğinin sağlanması,
11. Kurs mezunlarının yaşları geçkin de olsa İmam-Hatip Okullarına kabul edilmelerinin temin edilmesi,
12. Birden fazla kurs olan yerlerde birinin hazırlayıcı, diğerinin de tertîl ve talimle vazifelendirilmesi,
13. Ehliyetli köy imamlarının çocuklara Kur'an-ı Kerim öğretebilmeleri için müftülüklere kurs açma müsaadesinin doğrudan doğruya verilmesi,
14. Fakir çocukların iâşe ve ibateleri için Başkanlıkça tahsisat sağlanması,
15. Köy kurslarını açma şartlarının köyün durumuna göre tadili,

16. Kadrolu kurslara tenvir ve teshin (aydınlatma ve ısıtma) ödeneğinin verilmesi.

Alınan kararlara bakıldığında, Kur'an kurslarının din görevlilerinin yetiştiği bir kaynak olmaktan çıkarak yaygın din eğitimi kurumları haline dönüştürülmesinin temel amaç olarak belirlendiği görülmektedir. Ortaokul ve lise talebelerinin faydalanmalarının sağlanması ve bunun için yaz tatili yapılmaması, yetişkinler için gece mesai yapılması, kursların halk eğitimi yaptıklarının ifade edilerek, Bakanlığın bu biriminin desteğinin istenmesi bu düşüncenin dışı vuran taraflarıdır. Yine aynı raporda tekâmül kursları başlığı altında kararların alınması, mevcut din hizmetleri personelinin niteliğini artıracak kurslar ile yaygın eğitim amaçlı kursların çok açık biçimde ayrıldığını göstermektedir.

Yine aynı yıllarda din görevlisi ve hafızların Kur'an'ı usulüne uygun okumaları gerektiği konusunda bazı şikâyet ve taleplerin de olduğu anlaşılmaktadır. Bu talep ve şikâyetlerin Devlet Bakanı İbrahim Saffet Omay tarafından Başkanlığa iletilmesi üzerine verilen cevapta, "Kur'an ve hafız kurslarının, İmam-Hatip Okullarında öğretilen Kur'an tilavetlerinin yoluna girmesi ve liyakatsiz öğreticilerin eksikliğini gidermek üzere" İstanbul'da bir Kur'an Akademisi kurulmasından bahseden Diyanet İşleri Başkanı H. Hüsnü Erdem, bu konudaki girişimin önceki Bakan tarafından durdurulduğunu; ancak şimdi ise izin verildiğini belirterek, Dolmabahçe Camii meşrutasının Vakıflar Umum Müdürlüğü tarafından tahsisinin gerektiğini ve talebin de Bakanlığa iletilildiğini belirtmektedir⁴¹.

Yukarıda bahsettiğimiz *Merkez Araştırma ve Geliştirme Kurulu* tarafından hazırlanan raporda, kurslarla ilgili alınan kararların uygulamaya geçirilmesi, önce 22. 06. 1965 yılında kabul edilerek 02. 07. 1965 tarih ve 12038 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 633 sayılı *Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun* ve ardından da 17.10.1971 tarihli ve 13989 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan *Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Kursları Yönetmeliğinin* hazırlanmasından sonra mümkün olabilmektedir.

633 sayılı kanunun ilk maddesinde Başkanlığın görevleri arasında "din konusunda toplumu aydınlatmak" (mad.1) sayılmaktadır. Kanun ile Dini Hizmetler ve Din Görevlilerini Olgunlaştırma Dairesi kurulmuş, ayrıca Kur'an kursu öğretmeni kadrosu tahsis edilmiş-

⁴¹ 21 Mart 1964 tarihli belge için, bkz. BCA, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü Evrakı (30.1.0.0), 105.657.9.

tir. Kanunun 7'nci maddesinin (d) bendi; Kur'an Kurslarının yönetim, eğitim ve öğretim işlerini Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği yaparak yürütme görevini Diyanet İşleri Başkanlığına vermiştir. Nitekim Bakanlar Kurulu'nun 22 Mayıs 1971 tarihli kararı ile Başkanlığa yapılan kadro tahsisi içerisinde 15 tane "Kur'an Öğreticisi" kadrosuna yer verilmiştir⁴². Bu kadro tahsisi sonraki yıllarda da devam etmiştir⁴³.

Diyanet İşleri Başkanlığı söz konusu görevini yerine getirmek üzere 1965 yılında "Kur'an Öğretim Kursları Özel Talimatı"nı, daha sonra da 633 sayılı kanun'un 7/d fıkrasında sözü edilen "Kur'an kurslarının yönetim, eğitim ve öğretim işlerini ilgili Bakanlıkla işbirliği yaparak yürütmek" hükmü uyarınca 17. 10. 1971 yılında 13989 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan, "Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Kursları Yönetmeliği"ni hazırlamıştır. Milli Eğitim Bakanlığı ile ortak çalışma yapılarak hazırlanan yönetmeliğe göre Kur'an kurslarının amacı Kur'an'ın usulüne uygun okunmasını öğretmek, ezberletmek, meallerini okutmak, ibadetlerle ilgili dua metin ve anlamlarını öğretmenin yanı sıra İslam'ın inanç, ibadet ve ahlak esasları konusunda kursiyerleri aydınlatmak olarak belirlenmiştir (mad. 2).

1965 yılında 633 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesinden sonra Kur'an kurslarının hızla geliştiği, halkın da bu kurumlara ilgi gösterdiği, halk tarafından yaptırılanların yanında, tarihi niteliği olan medrese, sıbyan mektebi ve dârü'l-kurrâ gibi kurumların da kurs binası olarak kullanılmak üzere Başkanlığa verildiği görülmektedir. 1966 yılında Adana'da hibe edilen arsaya inşa edilecek kurs binası için dönemin Başbakanından yardım talep edilmiş; ancak olumlu cevap alınamamıştır⁴⁴. Kurs binalarının genellikle bu amaçla kurulan dernekler tarafından yaptırıldığı görülmektedir⁴⁵. Mesela Nazilli'nin Altıntaş mahallesinde yaptırılan Koca Camii Kur'an Kursu binasının 10 yıllık intifa hakkı, 13 Kasım 1975 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile Başkanlığa verilmiştir⁴⁶. Aynı biçimde Edirne Selimiye Camii Külliyesi içerisindeki Dârü'l-kurrâ Medresesi Kur'an kursu olarak, Nuruosmaniye Medresesi

⁴² BCA, Bakanlar Kurulu Kararları (30.18.1.2), 266.35.16.

⁴³ BCA, Bakanlar Kurulu Kararları (30.18.1.2), 278.17.4.

⁴⁴ BCA, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü Evrakı (30.1.0.0), 105.657.13.

⁴⁵ Bor ve Aksaray Kur'an Kursu Yaptırma Cemiyetleri tarafından Başbakanlığa yapılan yardım talebi Devlet Bakanlığı'na iletilmiş; ancak Bakanlığın Kur'an kurslarına yardım yapılması hakkında bir tahsisatı bulunmadığından yardım yapılamamıştır. Bkz. BCA, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü Evrakı (30.1.0.0), 55.334.3.

⁴⁶ BCA, Bakanlar Kurulu Kararları (30.18.1.2), 342.82.11.

Kur'an kursu öğrencilerine yurt olarak, İstanbul Eminönü'nde Abdullah Paşa Vakfı sıbyan mektebi kız Kur'an kursu olarak, bir tekke hizmet içi eğitim kurs binası olarak kullanılmak üzere⁴⁷, belirlenen süreler için Bakanlar Kurulu kararlarıyla Diyanet İşleri Başkanlığı'na tahsis edilmiştir.

1971 tarihli yönetmelik, 16 Kasım 1990 tarih ve 20697 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan ve 633 sayılı Kanun'a dayanılarak hazırlanan "Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Kursları Yönetmeliği"nin yürürlüğe girmesine kadar bazı maddelerinde yapılan değişikliklerle birlikte uygulanmıştır. 1990 tarihli yönetmelik ile yaygın din eğitimi hizmetleri daha da geliştirilmiş, Akşam Kursları ile yaz tatillerinde çocukların katılabileceği Yaz Kurslarının açılmasına, ayrıca kurs açılmayan yerlerde camilerde Kur'an öğretimine imkân sağlanmıştır (mad. 6). Diğer taraftan kurslarda isteyenlere hafızlık yaptırılabilceği gibi, Kur'an ve dîni bilgilerin öğretimi yanı sıra seçmeli olarak kültür derslerine de yer verilecektir (mad. 27).

16.8.1997 tarih ve 4306 sayılı kanunla, ilköğretimin zorunlu ve kesintisiz sekiz yılla çıkartılmasından sonra Diyanet İşleri Başkanlığı, mevcut Kur'an Kursları Yönetmeliği'nde, 20.8.1997 tarih ve 23086 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan yönetmelikle birtakım değişiklikler yapmıştır. Bu gelişmelerden sonra kurslara olan talebin azaldığı görülmüştür⁴⁸.

Kurslarla ilgili sonraki düzenleme 03.03.2000 tarih ve 23982 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan *Diyanet İşleri Başkanlığı Kuran Kursları İle Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği* ile bu yönetmeliğe dayanılarak hazırlanan *Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Kursları Yönergesi* olmuştur.

Kurslarla ilgili son düzenleme girişimi 2003 yılında yapılmıştır. 24 Kasım 2003 tarih ve 25299 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan "Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Kursları ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik" ile 2000 yılındaki yönetmelikte bazı yeni düzenlemeler yapılmak istenmiştir. Yapılan düzenlemenin temel amacı kursları açılmasını kolaylaştırmak ve daha etkin hale getirmek

⁴⁷ Tahsis süreleri ve kararlar için, bkz. BCA, Bakanlar Kurulu Kararları (30.18.1.2), 329.23.8; 333.37.19; 319.55.18; 341.80.11.

⁴⁸ Ramazan Buyrukçu, *Kur'an Kurslarında Din Eğitimi ve Öğretiminin Verimliliği Üzerine Bir Araştırma (Göller Bölgesi Örneği)*, (Isparta: Fakülte Kitabevi, 2001).

olarak özetlenebilir; ancak yapılan itirazlar ve iptal girişimi üzerine Başkanlık, 10 Aralık 2003 tarihinde bir basın açıklaması yaparak yeni düzenlemeyi geri çekmiştir.

SONUÇ

Kur’an öğretimi, başlangıçtan itibaren din eğitiminin temel amaçları arasında yerini almıştır. Bu çerçevede, içeriğinin öğretilmesinin yanında okunması ve ezberlenmesi konusunda çalışmalar yapılmıştır. Kur’an öğretimine Osmanlı örgün eğitim sistemi içerisinde her dönemde yer verilmiştir. İlköğretim kurumlarından itibaren din eğitimi ve Kur’an öğretiminin yapılması, daha sonraki aşamada ister daha ileri derecede öğrenime devam etsin ya da etmesin, insanların temel din eğitimlerini almaları imkânını sağlamıştır. Cumhuriyet döneminde ise örgün din eğitiminin yapıldığı kurumların uzun ömürlü olamamasının yanında, genel eğitimin yapıldığı kurumlarda din derslerinin programdan kaldırılması ve Kur’an öğretimine yer verilmemesi bu alanda ihtiyacın giderilememesi sonucunu doğurmuştur. Dolayısıyla “Kur’an Kursu” adıyla anılan ve Cumhuriyet yıllarında görülen yaygın din eğitimi kurumları böyle bir ihtiyacın giderilmesi amacıyla ortaya çıkmıştır.

Cumhuriyet döneminde darü’l-huffâz, hıfz dershaneleri ya da imam-hatip kursları adları ile 1950’lere kadar açılan ve Kur’an öğretimi amacını taşıyan kurumların öncelikli hedefi, din görevlilerinin yetiştirilmesi ya da meslekî açıdan daha nitelikli ve donanımlı hale getirilmesi olmuştur. Bu kurumların, din görevlisi olmayan ve sadece Kur’an okumayı ve temel dînî bilgileri almak isteyen çocuk ya da yetişkinlere eğitim vermek amacı bulunmamaktadır. Bu amacı gerçekleştirmek üzere, günümüzdeki şekli ile yaz Kur’an kursları gibi yaygın din eğitimi kurumları haline dönüşmesi, 1965 ve ardından 1971 yılında yapılan yasal düzenlemelerden sonra söz konusu olmuştur.

Cumhuriyet döneminin başından itibaren Kur’an öğretiminin yapıldığı müesseselerin kurulması ve faaliyetleri üzerinde çeşitli tartışmalar yapılmıştır. Tartışmalara neden olan endişelerin yersiz olduğunu tarihî süreç açıkça ortaya koymuştur. Kur’an kursları yaygın din eğitimi kurumları olarak, okullarda gerçekleştirilen örgün din eğitimi, Kur’an okunmasının öğretimi ve dînî bilgilerin pekiştirilmesi noktalarında tamamlamakta ve desteklemektedir. Aynı şekilde, yetişkinlerin de bu konulardaki ihtiyaçlarını karşılama noktasında da önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Kur’an kurslarının faaliyetleri konusunda son zamanlarda yapılan çalışmalar, bu kurumların daha kaliteli bir eğitim verebilmesi, dolay-

sayla ihtiyacın daha tatminkâr biçimde karşılanması amacını gerçekleştirmeye yönelik, olumlu yönde atılan adımlar olmuştur.

Kaynaklar

- Alemdar, Yusuf, *İstanbul'da Kur'an Okulları*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007).
- Baltacı, Cahid, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, (İstanbul: İrfan Matbaası, 1976).
- Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü Maarif 1923-1932 İstatistikleri*, (İstanbul: Devlet Matbaası, 1933).
- Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü Maarif İstatistikleri (1932-1933)*, (İstanbul: Devlet Matbaası, 1934).
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)
- Bakanlar Kurulu Kararları (30.18.1.0), 118.108.20; 123.72.4.; 127.84.11.
- Bakanlar Kurulu Kararları (30.18.1.2), 266.35.16; 278.17.4; 329.23.8; 333.37.19; 319.55.18; 341.80.11; 342.82.11
- Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü Evrakı (030.10.0.0), 192.313.16; 26.149.9; 26.149.16; 26.151.4; 26.151.15.
- Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü Evrakı (30.1.0.0), 55.334.3; 105.657.9; 105.657.13.
- Cumhuriyet Halk Partisi (490.1.0.0), 1202.218.1 (8-11).
- Diyanet İşleri Başkanlığı Evrakı (051), 4.31.28; 4.37.21; 12.99.20; 12.100.12; 12.102.8; 12.102.26; 12.103.19; 12.103.45.
- Buyrukçu, Ramazan, *Kur'an Kurslarında Din Eğitimi ve Öğretiminin Verimliliği Üzerine Bir Araştırma (Göller Bölgesi Örneği)*, (Isparta: Fakülte Kitabevi, 2001).
- "Cami Hademeleri Nizamnamesinin Mer'iyete Vaz'ı Hakkında Karamame", *Düstur IX*, 3. Tertip, (İstanbul: 1931).
- "Cami Hademesi Nizamnamesi", 1 Mayıs 1935 tarih ve 2991 sayılı Resmî Gazete.
- Dağ, Mehmet /H. Raşid Öymen, *İslam Eğitim Tarihi*, (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1974).

- Din ile İlgili Eğitim ve Öğretim Komitesi Raporu*, (Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1961).
- Ergün, Mustafa, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, (Ankara: A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1982).
- "Evkaf Umum Müdürlüğü'nün 1931 Mâlî Senesi Bütçe Kanunu", *Düstur XII*, 3. Tertip, (Ankara: 1931).
- Gözütok, Şakir, *İlk Dönem İslam Eğitim Tarihi*, (Ankara: Fecr Yayınları, 2002).
- Jäschke, Gotthard, *Yeni Türkiye'de İslamlık*, (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1972).
- Kara, İsmail, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslam*, (İstanbul: Dergah Yayınları, 2008).
- Kütükoğlu, Mübahat, *XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000).
- Milli Eğitim Planının Hazırlığı İle Görevli Komisyonun Raporu*, (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1960).
- Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi II*, 5. bs. Çev. Salih Tuğ, (İstanbul: İrfan Yayınları, 1991).
- Öymen, H. Raşid / Dağ, Mehmet, *İslam Eğitim Tarihi*, (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1974).
- Pedersen, Johs., "Mescit", *İslam Ansiklopedisi* (MEB), 1957, VIII, 47-62.
- Temel, Mehmet, *Atatürk Dönemi Din Hizmetleri*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2010).
- Unat, Faik Reşit, *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihî Bir Bakış*, (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1964).

Establishment and Development of the Quran Courses in the Republican Period in Turkey

Citation / ©- Zengin, Z.S. (2011). Establishment and Development of the Quran Courses in the Republican Period in Turkey, *Çukurova University Journal of Faculty of Divinity* 11 (1), 1-24.

Abstract- *Teaching of the Quran, the main source of Islam, have always been of particular importance regarding identification of the purpose and content of religious education. Correctly reading the text of the Quran has been accepted as a part of religious education. Therefore, from The Prophet Mohammed period, reading of the Quran and the teaching of content are emphasized in formal and informal educational environments. Teaching of the Quran formed the basis of the syllabus in Küttab or Sıbyan Mektebi which were the primary schools. The more advanced teaching of the Quran is made by institutions as Dar al-Quran or Dar al- Huffaz. In 1924, after enforcement date of the Unification of Education Law, madrasas were closed and formal educational institutions were assigned to the Ministry of Education. Informal religious education is given to the responsibility of the Religious Affairs Administration which is established recently. In 1930, schools opened before in order to train Imam and Preacher were closed and Quran courses opened as Hifz Dershaneleri. Imams and orators (khatips) trained in these courses for many years. As non-formal educational institutions, Quran courses which served as for reading the Quran and religious information for Children and adults were opened after 1965. Quran courses have increased rapidly after preparation of Regulation of Quran Courses in 1971. The quality of the courses increased even more with arrangements made in later years.*

Key words- Quran Courses, Unification of Education Law, Non-formal Religious Education